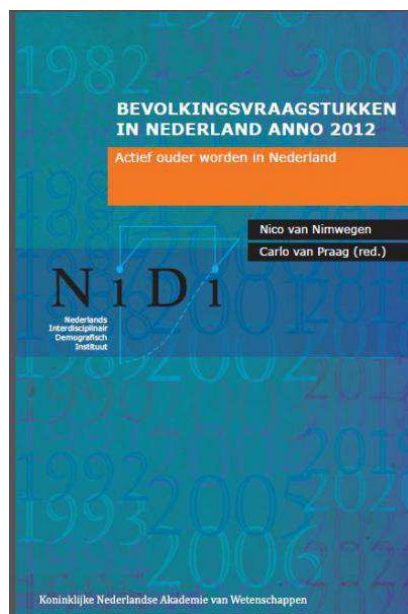

Actieve ouderen

De Nederlandse bevolking vergrijsst in snel tempo. De verwachting is dat het aantal 65-plussers tot in 2040 toeneemt van 2,4 miljoen naar 4,5 miljoen mensen. Vergrijzing wordt in het maatschappelijke debat vaak geassocieerd met het onbetaalbaar worden van pensioenvoorzieningen en zorg. Het rapport 'Actief ouder worden in Nederland' van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut probeert de vergrijzing op een meer genuanceerde manier te bekijken. Actieve ouderen dragen zelf bij aan het vergrijzingsbestendig maken van onze samenleving, dankzij onder meer een groeiende arbeidsparticipatie, vrijwilligerswerk en mantelzorg.

Dashboard

	Laag	Middel	Hoog	Beknopte uitleg
<i>Impact</i>				Geen directe invloed op de core business
<i>Zekerheid</i>				Huidige trend en prognose is een hogere gezonde levensverwachting

Trend beschrijving en achtergrond

De eeuwige jeugd

Op 22 mei 2013 melde het NOS journaal dat onderzoekers van het AMC in Amsterdam en de EPF in Lausanne in muizen en wormen de genen gevonden hebben die bepalend zijn voor de ouderdom die deze dieren bereiken. De onderzoekers slaagden erin het leven van de muis met de helft te verlengen. De langer levende wormen bleken gezonder, langer actief en fitter. Hiermee wordt het wellicht mogelijk om het leven van mensen te verlengen en, vooral, het aantal gezonde levensjaren te vergroten. De toekomst zal het leren..

De levensverwachting is in ons land de afgelopen tien jaar sterker gestegen dan voorspeld. De huidige prognose van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) is dat de levensverwachting bij geboorte voor mannen zal toenemen van 79 jaar nu naar 87 jaar in 2060. Voor vrouwen zal de levensverwachting toenemen van 83 tot 90 jaar. Sommige deskundigen verwachten een verdere stijging tot 100 jaar.

Hoe dan ook, we leven nu al langer dan ooit te voren. En omdat we daarnaast minder kinderen krijgen verandert de leeftijdsopbouw van onze bevolking: er komen steeds meer ouderen. Een zo ingrijpende verandering in de samenstelling van de bevolking heeft grote gevolgen. Het is niet vreemd dat de vergrijzing al jaren zo'n belangrijke plaats inneemt op de maatschappelijke agenda. En dat zal wel zo blijven ook: we zullen ons op een grijzere toekomst moeten instellen. Wat wel kan veranderen is de manier waarop we tegen de vergrijzing aankijken. Er lijkt wat dat betreft een geleidelijke, maar diepgaande verandering plaats te vinden: een grijze revolutie? In het maatschappelijk debat voeren de zorgelijke kanten van de vergrijzing nog steeds de boventoon. Vergrijzing wordt geassocieerd met het onbetaalbaar worden van onze pensioenvoorziening, de uit de hand lopende kosten van de gezondheidszorg, verstarring op de arbeidsmarkt en op de woningmarkt. Ongetwijfeld stelt de veranderende leeftijdsopbouw van de bevolking ons voor uitdagingen. Maar er komen ook steeds meer signalen die andere kanten van de vergrijzing belichten. Die laten horen dat het een groot goed is dat onze investeringen in gezondheid en leefstijl, gekoppeld aan onze welvaart, voor steeds meer mensen tot een langer en gezonder leven leiden. Geluiden die het economisch potentieel van de oudere bevolking

duiden als de motor van een 'silver economy'. Die de bijdragen belichten van ouderen aan zorg en welzijn, door bijvoorbeeld het leveren van mantelzorg en het doen van vrijwilligerswerk. Het eendimensionale beeld van de vergrijzing lijkt daarmee iets te kantelen. Internationaal en nationaal wordt in beleidskringen het begrip 'active ageing' gemunt. Zo werd het jaar 2012 door de Europese Commissie uitgeroepen tot 'Year of Active Ageing and Solidarity between Generations'.

Het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) heeft het actief ouder worden als markering van het kantelende beeld van de vergrijzing nader onderzocht. Allereerst laat hun onderzoek de grote diversiteit van de oudere bevolking zien: 'de' oudere bestaat niet. Bovendien, de 'bejaarde' ruimt het veld en het beeld van 'kwieke senioren' neemt toe. Dat de bevolking vergrijst wordt uitgebreid weergegeven:

- Volgens de meest recente prognose zal de Nederlandse bevolking die thans 16,7 miljoen inwoners telt nog doorgroeien tot 17,5 miljoen in het jaar 2038. Daarna treedt een geleidelijke krimp op tot circa 17,3 miljoen in 2060.
- De vergrijzing verloopt in de nabije toekomst veel sneller dan in de achter ons liggende jaren. Jaarlijks komen er meer dan 200.000 mensen ouder dan 65-jaar bij. Rond 2040 kent ons land dan ruim 2 miljoen meer 65-plussers dan nu (een stijging van 2,4 miljoen naar 4,5 miljoen). Verder zal dan het aantal hoogbejaarden (van 80 jaar en ouder) zijn toegenomen van bijna 700.000 nu tot meer dan 1,5 miljoen. Hun aandeel in de totale oudere bevolking stijgt daarmee van een kwart naar bijna een derde.
- Er zijn binnen Nederland grote regionale verschillen in de mate van vergrijzing. In (dure) forensengemeenten en in krimpgebieden (Zeeland, Zuid-Limburg, delen van Noord- en Oost-Nederland) is de bevolking relatief sterk vergrijst, in het westen van het land, in de grote steden en in de vroegere groeisteden veel minder.
- Niet alleen de levensverwachting bij de geboorte neemt toe, ook het aantal levensjaren dat nog verwacht mag worden na het bereiken van de 65-jarige leeftijd stijgt. Ook de gezonde levensverwachting neemt toe.

Vervolgens bespreekt het NIDI wat de maatschappelijke gevolgen, en kansen, van de vergrijzende, actieve bevolking zijn:

Actieve ouderen en de arbeidsmarkt

Ouderen zijn steeds actiever op de arbeidsmarkt. In 2010 nam al bijna de helft van de vrouwen van 50 jaar en ouder deel aan de arbeidsmarkt, en bij mannen driekwart. De arbeidsparticipatie van 65-plussers is nog bescheiden, maar verdubbelde bijna sinds 1996. Tegenwoordig werkt ruim 1 op de 10 mannen in de leeftijdsgroep 65-70 jaar. Ook de beroepsbevolking vergrijst. Op iedere 100 werkende 30ers zijn er nu 90 werkende 50ers: een verdubbeling in 20 jaar.

De toenemende arbeidsparticipatie van ouderen vindt plaats tegen de achtergrond van een beleid dat niets liever ziet. In het recente verleden werden reeds regelingen voor vervroegde uitstroom minder aantrekkelijk gemaakt en een verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd ligt in het verschiet: een stapsgewijze verhoging naar 67 jaar (in 2024). Steeds meer ouderen zijn bereid langer door te werken en voelen zich daartoe ook in staat. Het NIDI wijst er echter op dat over het algemeen de animo om door te werken na het 65e jaar gering is. Los van het verlangen naar meer vrije tijd staan gezondheidsproblemen, fysieke en psychische belasting en een slecht arbeidsklimaat velen in de weg. Ook aan werkgeverszijde bestaan de nodige bedenkingen als het gaat om de inschakeling van ouderen. Ouderen zijn naar verhouding duur voor de werkgever. Daar komt bij dat de arbeidsproductiviteit kan dalen als met het stijgen van de leeftijd het aanpassingsvermogen aan nieuwe omstandigheden vermindert en kennis veroudert. Aan de andere kant speelt mee dat ervaring in veel beroepen een positieve invloed heeft op productiviteit.

De vergrijzing van het personeelsbestand en de stijging van de pensioenleeftijd vragen om voorzieningen van de kant van de werkgevers. In Nederland mikken werkgevers daarbij op flexibele werktijden, extra verlof en vervroegd pensioen voor oudere werknemers. Bevordering van interne baanmobiliteit en opleidingsplannen worden veel minder vaak toegepast. Scholingscursussen zijn vooral gericht op nieuwe technieken dan wel apparatuur en het gebruik van de computer. Opmerkelijk is dat bijna 45 procent van de werkgevers kennisoverdracht van ouderen aan jongeren van groot belang acht en niet minder dan 70 procent grote waarde hecht aan kennisverwerving via 'learning by doing'.

Actieve ouderen en hun bijdrage aan vrijwilligerswerk en mantelzorg

In het maatschappelijke en beleidsdebat over actief ouder worden staat het stimuleren van de arbeidsparticipatie van ouderen doorgaans centraal. De belangrijke maatschappelijk bijdrage die vrijwilligers en mantelzorgers leveren mag daarbij echter zeker niet over het hoofd worden gezien. Ouderen hebben immers een groot aandeel in onbetaald werk. Deze activiteiten vormen een wezenlijk onderdeel van actief ouder worden.

Het zijn vooral de 50-74-jarigen die het vrijwilligerswerk voor hun rekening nemen. De activiteiten worden vooral ingezet voor sportverenigingen, levensbeschouwelijke groepen en verzorgingswerkzaamheden. Ouderen zijn niet alleen object van mantelzorg, maar verlenen deze ook op grote schaal. In 2008 waren niet minder dan 1,8 miljoen 50-plussers (20% van de leeftijdsgroep) actief in de mantelzorg.

Vrijwilligers en mantelzorgers zijn gemiddeld actiever dan hun leeftijdsgenoten. Zij wandelen, fietsen en sporten vaker en besteden ook meer tijd aan tuinieren en klussen. Vrijwilligers en mantelzorgers voelen zich ook gezonder en gelukkiger dan hun leeftijdsgenoten. Overigens, de vrijetijdsbesteding aan recreatie door actieve ouderen neemt eveneens toe. Door een over het algemeen toenemende welvaart onder ouderen, en een verbetering van hun fysieke gesteldheid, komen meer vormen van vrijetijdsbesteding binnen bereik van steeds meer ouderen. Daarbij komt dat ook het autobezit van ouderen toeneemt.

Actieve ouderen op de woningmarkt

Op de woningmarkt wordt minder dynamiek verwacht als gevolg van de vergrijzing. Hier zien we een duidelijk leeftijdseffect, want met het stijgen van de leeftijd daalt de verhuiscapaciteit van mensen. Daarbij komt dat nieuwe generaties ouderen in toenemende mate eigenaar van hun woning zijn en ook daardoor minder bereid zijn tot verhuizen. Verhuizingen die desondanks plaatsvinden, zijn vooral gericht op de eigen regio. Pensioenmigratie over grotere afstanden is minder in zwang dan beleidmakers in krimpregio's zich zouden wensen. Initiatieven die gericht zijn op het aantrekken van actieve en welgestelde senioren van buiten de eigen regio lijken weinig levensvatbaar; de spoeling is hier dun en de concurrentie groot. Ook het ontstaan van 'retirement communities' zoals in de Verenigde Staten, ligt niet voor de hand in ons land.

Mede met het oog op de dubbele vergrijzing, te weten de stijging van het aantal oudste ouderen, lijkt een huisvestingsbeleid dat zich richt op het geschikt maken van bestaande woningen voor ouderen en zo mogelijk op nieuwbouw binnen bestaande wijken en buurten voor de hand te liggen. Ook het ruimtelijk beleid zou rekening moeten houden met een toenemende behoefte aan plaatselijke voorzieningen.

Naar een vergrijzingsbestendige samenleving?

Een langer en gezonder leven stelt ouderen steeds meer in staat om langer maatschappelijk actief te blijven. De rol van ouderen is zeker niet uitgespeeld als de pensioengerechtigde leeftijd (wanneer dan ook) is bereikt. De belangrijkste uitdaging bij het actief ouder worden lijkt te zijn om het rijke potentieel dat in een ouder wordende bevolking besloten ligt zo effectief mogelijk in te zetten om de uitdagingen van de vergrijzing tegemoet te treden. Hiermee leveren ouderen zelf een fundamentele bijdrage aan het 'vergrijzingsbestendig' maken van onze samenleving. Actief ouder worden gaat dan vooral over de vraag hoe de mogelijkheden van de ouderen het best kunnen worden benut. Daarbij is eerder sprake van het actief aanboren van 'silver power' dan van het passief opvangen van een 'grijze golf'. Het NIDI concludeert dat investeren in gezondheid en opleiding de meest aangewezen weg is om actief ouder worden te bevorderen.

Relevantie

Kansen

Het mooie van het NIDI-onderzoek is dat deze op de positieve kansen van vergrijzing wijst. In eerdere demografische trendalerts hebben we al gewezen op de mogelijk negatieve gevolgen van vergrijzing voor de watersector (zoals bijv. toename van medicijnresten in afvalwater en het verlies van ervaringskennis). Waar liggen de kansen voor de watersector als het gaat om de actieve ouderen?

- **Personeelsbeleid:** het huidige personeelsbestand van de watersector is al behoorlijk vergrijsd en dat zal alleen maar toenemen. Omdat het niet meevalt jongeren te werven voor onze sector, is het in principe goed nieuws dat de huidige oudere medewerkers

wellicht langer kunnen en willen doorwerken. Daar horen dan wel flexibele werktijden en extra verlof bij. Het NIDI wijst op het belang van opleidingen, ook van de oudere medewerkers. En voor het behoud van ervaringskennis is voldoende aandacht en tijd voor kennisoverdracht noodzakelijk, bijvoorbeeld door meester-gezel relaties.

- Vrijwilligerswerk: actieve ouderen zijn een potentieel kansrijke doelgroep om een bijdrage te leveren aan maatschappelijk verantwoordelijk ondernemen activiteiten van organisaties in de watersector. Denk aan campagnes rond water en sanitatie projecten in ontwikkelingslanden.
- Recreatie: actieve ouderen maken veel gebruik van de natuurgebieden (bijv. de duinen) die door de watersector beheerd worden. Relevant is eveneens recreatie op en rond het water en daarmee wellicht een toename in het belang dat gehecht wordt aan een goede ecologische kwaliteit van het oppervlaktewater.
- Woning: het aantal ouderen die het financieel relatief goed hebben, vanwege opgebouwd pensioen en hypotheekvrije woningen, neemt toe. Zij blijven langer in hun huidige huis wonen en zijn wellicht bereid te investeren in comfort en luxe. Dat heeft mogelijk gevolgen voor het watergebruik in de badkamer.
- Communicatie: actieve ouderen groeien mee met moderne communicatiemiddelen (denk aan gebruik van tablets). Kunnen zij toch op dezelfde wijze benaderd worden als jongeren?

Meer informatie

De trendalert is opgesteld in mei 2013 en is gebaseerd op:

- NIDI (2012), *Actief ouder worden in Nederland. Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 2012*. NIDI-boek 86.